

سقط جنین ناشی از زنای به عنف از منظر فقهی و حقوقی

قاسم احمدنتاج کاسگری^۱

الهام قاسمی پوری^۲

چکیده

تعرض جنسی در برابر زنان از مظاهر بارز خشونت توأم با آثار و تبعات گوناگون روانی و اجتماعی است، این عمل در قوانین اغلب کشورها جرم محسوب می شود. عمل سقط جنین یک عمل غیر انسانی است، به این دلیل که باعث محرومیت از آزادی جنینی که او هم به عنوان یک انسان حق حیات دارد، می شود، هرچند که این جنین از کار ناپسند یک زن و مرد به وجود آمده ولی این دلیلی برای از بین بردن جنین نیست، البته در مورد اینکه در چه صورتی عمل سقط جنین مورد جواز قرار می گیرد یا نمی گیرد، بستگی به نظام حقوقی هرکشوری دارد که در ایران با توجه به نظر حقوقی و فقهی که آمده مفصل در این مقاله با روش تحلیلی و از طریق جمع آوری کتابخانه ای به آن پرداخته شده است. سقط جنین از سالیان دور در میان مردم رواج داشته و هر چند که عوارضی از جمله سرطان پستان و دهانه رحم و تخمدان و خونریزی بیش از حد را به همراه داشته است، در مواردی که موجب سختی و حرج برای زن باشد، مانند بارداری ناشی از زنای به عنف که موجب بی آبرویی و هتک حیثیت می شود، زن مجبور است دست به چنین کاری بزند، در قانون مجازات اسلامی هم در مورد جرم زنا ارتکاب آن را به عنف و اکراه موجب قتل زانی دانسته است و علت تشدید این مجازات به خاطر مورد تجاوز قرار گرفتن زن است.

کلید واژگان: سقط جنین، تجاوز به عنف، بارداری ناشی از تجاوز، خشونت جنسی

مقدمه

سقط جنین ناشی از زنای به عنف در اکثر کشورهای جهان آمار قابل توجهی را به خود اختصاص داده است که البته این نوع تعرض در قوانین بیشتر کشورها از جمله ایران جرم محسوب می شود. زنانی که قربانی این خشونت جنسی می شوند، علاوه بر اینکه دچار صدمات روحی و جسمی زیادی از جمله افسردگی، اضطراب و یا بعضاً خودکشی می شوند، مسئله دیگری که در این تجاوزها به چشم می خورد، بارداری های ناخواسته ناشی از تجاوز به عنف می باشد که اینگونه زنان چون به زور باردار شدند از فرد متجاوز متنفر هستند و هیچ تعلق خاطری به فرزند ناشی از این عمل هم ندارند و نمی توانند این بارداری از راه نامشروع را ادامه بدهند و ناچاراً به خاطر

^۱ دانش آموخته سطح ۴، مدرس جامعه المصطفی العالمیه قم، ahmdntajqasm@gmail.com، ۹۱۲۷۴۸۱۱۷۸.

^۲ طلبه سطح ۳، جامعه الزهرا (س) قم، ۰۹۱۹۶۹۲۶۶۰۱۰.

فشارهای جامعه، خانواده و ترس از آبرو جنین را سقط می کنند، البته مسئله قابل توجه این است که اگرچه قانون کشور ما آن را جرم محسوب کرده و فرد متجاوز را مورد مجازات قرار می دهد، اما تکلیف این زنی که قربانی این تجاوز شده و به زور مجبور به برقراری رابطه با بارداری ناشی از آن شده است، چیست و در قانون چه حمایت هایی از این فرد می شود و دین ما چه نظری در مورد سقط جنین ناشی از آن دارد و مراجع عظام در مورد سقط کردن این جنین چه دیدگاه هایی دارند، این ها از جمله مباحثی است که در این مقاله پیشه رو بررسی شده است.

در خصوص پیشینه پژوهش از کتابهای متنوع فقهی و حقوقی از جمله بررسی خلاهای قانونی حقوق کودک دکتر محلاتی، اشخاص و حمایت های حقوقی آنان دکتر باریکلو، سقط جنین و تراکم جمعیت دکتر عارفی و مقاله های بسیاری از جمله اردبیلی و ملک زاده کمک گرفته شده است و نظرات مختلف جهت تحلیل پیامدهای جسمی و روانی زن بررسی شده است، البته موضوعی که در این رابطه است، اینکه کتابی تحت عنوان سقط جنین که ناشی از نوعی از زنا یا خاصی باشد کمتر به چشم می خورد و بیشتر کتاب های حقوقی و پزشکی و یا مقالاتی که در مورد سقط جنین زیاد موجود است، شاکله مقاله پیش رو به این صورت است که در قسمت اول کلیات مفهوم شناسی، در قسمت دوم تاریخچه سقط جنین، در قسمت سوم بررسی فقهی سقط جنین ناشی از زنا یا به عنف، در قسمت چهارم بررسی حقوقی سقط جنین ناشی از زنا یا به عنف و در قسمت پنجم پیامدها و راهکارهای مقابله با بارداری ناشی از زنا یا به عنف آمده است.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱ مفهوم سقط جنین

از نظر لغوی سقط جنین به معنای بچه انداختن یا بچه افکندن پیش از درمان بچه ناتمام از شکم افتاده اطلاق می شود، بنابراین خروج بچه را پیش از موعد مقرر و ناقص و ناتمام بودن آن را سقط جنین می گویند. (لغت نامه دهخدا، ج ۸، ص ۱۲۰۶۲، ذیل ماده "سقط کردن")

تعریفی از سقط جنین در قانون صراحتاً ذکر نشده است، اما برای جنین از اولین لحظات پیدایش قابلیت حیات صدق کرده و برای جنین از همان لحظات، اعتقاد به حقوق هایی را محترم شمرده است، بنابر این به نظر می رسد که بر اساس قانون مجازات اسلامی ایجاد هرگونه وقفه در طول مدت حاملگی که موجب از بین رفتن جنین در رحم مادر شود، اعم از عمدی و شبه عمد و خطای محض را به عنوان تعریف و استخراج آن پذیرفته است.

همچنین در اصطلاح پزشکی تعریفی که پزشک قانونی ارائه داده است عبارت است از: "خارج شدن حاصل باروری از رحم، در حالی که موجود تکمیل یافته قادر به زندگی خارج از رحم نیست، یعنی ختم حاملگی قبل از اینکه جنین قابلیت زندگی مستقل پیدا کرده باشد که معمولاً تا هفته بیستم حاملگی عنوان سقط جنین پیدا می کند." (قضایی، صمد، پزشکی قانونی، ص ۵۳۶).

۲-۱ مفهوم زنای به عنف

زنا در اصطلاح عبارت است: "از نزدیکی شخص بالغ و عاقل با زنی که بر او حرام است بدون این که عقد نکاح و یا شبهه وجود داشته باشد با علم به حرمت نزدیکی و اختیار." (شهید اول، اللعمه الدمشقیه، باب حدود، حد الزنا، ص ۲۲۱).

زنای به عنف در اصطلاح عبارت است از: "هتک ناموس زنی بدون رضایت او و اینکه محرک زانی در این کار حس شهوت رانی نبوده بلکه به منظور انتقام جویی یا توهین یا تحقیر زن باشد." (شامبیاتی، هوشنگ، حقوق جزای اختصاصی، ص ۱۲۱).

بنابراین زنای به عنف به عنوان رفتاری خشونت آمیز محسوب می شود که از مصادیق خشونت جنسی است.

۲-۲ تاریخچه سقط جنین

مسئله ی سقط جنین به سالیان قبل بر می گردد و از گذشته های دور در میان انسانها در کشورهای مختلف وجود داشته است و در حال حاضر به عنوان معضلی بزرگ گریبان گیر جامعه ها شده است. مطالعات انسان شناسی بر روی قبایل آفریقایی نشان می دهد که سقط جنین عمدی در بین انسانهای ماقبل تاریخ هم مطرح بوده است و در رابطه با این موضوع در کتاب های قدیمی هم سخن به میان آمده است که از جمله کتاب قدیمی چینی که توسط شان هانگ در ۴۶۰۰ سال قبل نوشته شده از داروی از ترکیبات گیوه نام برده شده که برای استفاده از آن به کار برده می شد. (محیط، بهرام، سقط جنین عمدی، ص ۱۰۹. به نقل از دکتر طلعتی).

پیشینه سقط جنین به آغاز زندگی اجتماعی بشر برمی گردد همچنین این موضوع در صدر اسلام هم رایج بوده است که در آیات قرآن کریم به آن اشاره شده است که خداوند متعال مردمی را که از ترس فقر و قحطی اولادشان را می کشتند، آنها را از این کار نهی می کند و همچنین پیمانی که پیامبر در فتح مکه به عدد زنان گرفت این بود که اولاد خود را نکشند "یا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ

وَلَا يَزْنِيْنَ وَلَا يَقْتُلْنَ اَوْلَادَهُنَّ" (ممتحنه، ۱۲). از این آیه مشخص می شود که مسئله سرقت، زنا، فرزند کشی، تهمت در خانواده های جاهلیت رواج بیشتری داشته است. (قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۹، ص ۵۹۵).

در حال حاضر به ویژه پس از دوران رنسانس تا عصر حاضر ممنوعیت اخلاقی سقط جنین کمتر شده و بر اثر پیشرفته شدن جوامع این معضل شیوع پیدا کرده است که مبارزه با آن از طریق شیوه های سیاست کیفری آن مجازات کردن افراد امری بیهوده تلقی می شود (گودرزی، فرامرزی، "تحقیق درمورد سقط جنین و عوارض آن" و در سیر تاریخی قانون سقط جنین در ایران قبل از این قانون در این زمینه پس از دوران مشروطیت به تصویب رسید که در آن با استفاده از نظریه آزادی جنسی، برای سقط جنین موارد مجازاتی قائل نشده بود، اما قانون مذکور به علت فشار افکار عمومی هیچگاه به مورد اجرا گذاشته نشد، در سال ۱۳۰۴ قانون مجازات عمومی با الهام از حقوق جزای فرانسه تدوین شد و مورد اجرا درآمد، در قسمت جنحه و جانیات نسبت به افراد مواد ۱۸۰ تا ۱۸۳ آن در باره سقط جنین تعیین، تکلیف کرد طبق این قانون تنها موردی که اقدام به سقط جنین از مجازات معاف گردیده، هنگامی است که انجام آن برای حفظ جان مادر یا پنهان نمودن ناشی از دیدن آن صورت گرفت که در آن زمان چون جامعه پزشکی به این مقدار قانع نبود اصلاحی به نام اصلاحیه قانون مجازات عمومی به تصویب رسید که در آن تنظیم آیین نامه اجرایی سقط جنین پیش بینی شده بود. (محقق داماد، "تحقیقی درمورد سقط جنین و عوارض آن"، ج ۵، ص ۱۵۵)

پس مسئله سقط جنین از گذشته های دور تاکنون وجود داشته و انگیزه های مختلفی برای اقدام به سقط جنین شمرده شده که با توجه به موضوع این مقاله که زنا یا به عنف به عنوان مهمترین انگیزه آن به حساب می آید، از جمله مسائل اخلاقی، اجتماعی است که به عنوان یکی از معضلات جامعه زنان باردار را شدیداً تحت فشار روحی قرار می دهد تا زنی که در اثر زنا یا به عنف با غیر باردار شده است، در صدد است با از بین بردن جنین هر چه زودتر خود را از ننگ این موضوع رها سازد، حتی برخی موارد خودکشی به علت این امر رخ می دهد که در ادامه به این بحث در کشور خودمان و نظر فقیهان و حقوقدان پرداخته می شود.

۳. بررسی فقهی سقط جنین ناشی از زنا یا به عنف

۳-۱. دیدگاه ادیان مختلف

بر خلاف باور دین ستیزان می توان از چارچوب سنت عرصه مناسبی برای روایی در اندازه خردمندانه فراهم آورد به همین دلیل در زیر به باورهای دینی مختلف می پردازیم.

۳-۱-۱. سقط جنین در دین یهود

در تورات که مهمترین منبع شریعت و حقوقی یهود می باشد، به مسئله سقط جنین اشاره نکرده است، اما در دومین منبع دین یهود که تلمود می باشد به سقط جنین عمدی اشاره کرده است به این صورت که اگرچه سقط جنین عمدی ممنوع شده است اما برای ساقط کننده آن مجازات قصاص در نظر نگرفته است. آیین تلمود اگر زنی در بارداری دچار مشکل شود و خطری او را تهدید کند، در حین بارداری نمی تواند جنین را سقط کند، اما مسئله ای که بین عالمان یهود مورد بحث واقع شده این که بسیاری از آنها موافقت می کنند که زنی که از زنا باردار شده است، می تواند جنین را سقط کند اما اگر دختری که شوهر نداشته باشد از راه زنا باردار شود، سقط کردن جنین روا نیست، همچنین اگر بخواهد زن زناکار را اعدام کنند در اینجا به نظر یهودیان سقط جنین جایز می باشد.

(سلیمانی، حسین، سقط جنین در یهودیت، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۴)

۲-۱-۳. سقط جنین در دین مسیحیت

پیشوایان مسیحی مانند سنت اگوستین سقط جنین را محکوم می کنند اما وی مدتها معتقد می شود که از بین بردن جنین که هنوز کامل نشده قتل نیست. در قرن پنجم در نامه ای که سنت ژروم به راه بین رشته می گوید: "زنانی هستند که برای عقیم شدن موادی می نوشتم مردی که هنگام مقاربت انسان می کند و زنانی که آب سرد را نامشروع داشتند از مواد سمی ساقط کننده استفاده می کند و موجب مرگ خود می گردند همه این افراد به جهنم خواهند رفت (کیهان، روح الله، کنترل موالید، ص ۲۱)." ظاهرا از سقط جنین در کلیسای مسیحیت یکسان شناخته شده همچنین در یکی از برگ های مجرمیت راد در قرن هجدهم آمده است: "مادری که فرزند خود را قبل از روز چهارم در رحم خود بکشد به ۴ سال زندان محکوم می شود ولی تفاوت زیادی است بین یک زن فقیر که به خاطر نداری و یک زن بدکاره که می خواهند نامشروع بودن عمل خود را پنهان سازد." (همان)

۳-۱-۳. سقط جنین در دین مبین اسلام

در دیدگاه اسلام طبق نظر شیعه و اهل سنت اگر کسی سقط جنین را به دلایل اقتصادی یا اجتماعی مانند پنهان نمودن مسائل جنسی و یا تجاوز به عنف و یا کنترل فرزند و یا دلیل پزشکی مانند تهدید جان مادر انجام بدهد این موضوع در سه محور مورد بررسی قرار می گیرد که عبارت است از: سقط جنین به منظور درمان، سقط جنین به منظور پنهان نمودن ارتکاب اعمال خلاف، سقط جنین به منظور جلوگیری از رشد جمعیت و تنظیم خانواده که با توجه به موضوع این مقاله مورد دوم بررسی می شود که در قالب دو بخش در نگاه فقه شیعه و در نگاه اهل سنت به این موضوع پرداخته می شود.

در نگاه فقه شیعه

در بحث حرمت سقط جنین فرقی میان جنین حاصل از راه مشروع با نامشروع (زنا) نمی باشد که در هر دو صورت حرام است (سبزواری، عبدالاعلی، مذهب الاحکام، ج ۲۵، ص ۲۵۳)، البته از آنجا که این رابطه نامشروع ممکن است گاهی به واسطه تجاوز به عنف و از راه اکراه حاصل شده باشد برخی تفضیل قائل شدند که سقط در این موارد را به علت حرج شدیدی که بر زن وارد می شود بر اثر حمل جایز شمرده اند، زیرا چنین زنانی که از راه نامشروع باردار شدند در وضعیت روحی و روانی دانشگاه قرار گرفته و دچار عذاب وجدان و روحی و ناراحتی های اجتماعی و... می باشند که فرصت ازدواج سالم را از دست می دهند، در مقایسه با زنان دیگر جامعه و ضرری بر روح و روانشان وارد می شود، فقها سقط جنین را پیش از دمیده شدن روح جایز شمردند و چنانچه شدت بحران روحی و روانی به حد زیاد باشد که زن بخواهد دست به خودکشی بزند، سقط جنین هرچند بعد از دمیده شدن روح باشد نیز آن را جایز دانستند (فضل الله، سید محمدحسین، المسائل فقهیه، ج ۲، ص ۴۴).

درفقه شیعه گفته شده که بعد از انعقاد نطفه در رحم که مبدا رشد جنین است، کسی حق اسقاط آن را ندارد حتی به نامشروع از راه زنا منعقد شده باشد (خویی، المسائل الشرعیه، موسسه الخویی الاسلامیه، ج ۲، ص ۳۱۰) ولی در این خصوص مباحثی مطرح است از جمله اینکه اصل حرمت سقط ولد الزنا دلیل مخصوصی دارد و علاوه بر ادله حرمت سقط جنین که شامل ولد الزنا نیز می شود، فقیهان نیز بر طبق آن فتوا دادند؟

آیت الله مکارم در پاسخ به سوالی در مورد اینکه زنی از راه نامشروع حامله شده پس از آن بچه را سقط کرده آیا بچه دیه دارد و دیه او به چه کسی می رسد؟

جواب: احتیاط واجب پرداختن دیگه به مقدار ۸۰۰ درهم است، اگر جنین کامل باشد البته اگر این بچه بزرگ و بالغ می شد و اسلام را می پذیرفت دیه کامل داشت. دیه او فقط به امام می رسد یا مجتهد جامع الشرایط که نایب امام است و در مصالح مسلمین مصرف می کند و اگر این بچه می ماند و زن و فرزندی پیدا می کرد دیه او بر همسر و فرزنداناش می رسید (مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۰۴)، پس طبق نظر ایشان اصل حرمت سقط و دیه مسلم است.

مباحث دیگری که در این جا مطرح است اینکه در ضمن روایات و ادله دلیل بر کم ارزش بودن ولد الزنا وجود دارد همانطور که امام باقر می فرماید: "هیچ خیری در پوست، مو، گوشت، خون و ولد الزنا وجود ندارد (مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۵، ص ۲۸۵)".

همچنین در روایت دیگری از عمار ساباطی است که می گوید: "از امام صادق درباره حکم زنی شوهردار که زنا داده بود و باردار شده بود سوال کردم برای سنگسار کردن زن، امام فرمود: فرصت داده می شود تا وضع حمل

نموده و دوران شیردهی به فرزندش را سپری نماید آنگاه سنگسار می شود (العاملی، شیخ محمد بن الحسین الحر، ج ۲۸، ص ۱۰۶، ابواب حد الزنا، ب ۱۶، ح ۴)."

بنابراین به علت کم ارزش بودن ولد الزنا نسبت به ولد مشروع "در صورتی که زنی از زنا حامله شده باشد سقط کردنش جایز نیست مگر در صورتی که استمرار بودن جنین برای مادر ضرر و یا هر چه داشته باشد که در این صورت قبل از لوح روح سقط کردن جایز است (الفقه للمغربین، مساله ۴۱۹، ص ۳۷۲)."

استفتائات فقها راجع به سقط جنین در زنای به عنف :

سوال: چند سالی است که استخر درمانی در موارد خاص از نظر شرع و قانون پذیرفته شده و انجام می شود و از افتخارات فقه تشیع است که می تواند جوابگوی مسائل روز جامعه باشد، سوالی در این رابطه که پیش می آید این است که در مورد زنی که تحت ناموس یا تجاوز به عنف قرار گرفته و باردار شده است و با علم به اینکه ادامه بارداری و زایمان و حضور نامشروع در جامعه هم از لحاظ روحی و روانی و اجتماعی و مشکلات خانوادگی از جمله طلاق برای آن زن در مواردی که شوهر داشته و همچنین مشکلاتی که ممکن است برای جامعه و بار مالی که برای بیت المال پیش بیاید و فشارهای دیگری که ناشی از تولد این طفل نامشروع و حضور او در جامعه می شود آیا جایز است که قبل از حلول روح در بدن جنین نسبت به سقط آن اقدام کرد؟

جواب: "اگر زنی از زنا آبتن شود جایز نیست بچه اش را سقط کند ولی اگر قبل از ۴ ماهگی برای جلوگیری از تصحیح آبرو و حیثیت کند نمی توان گفت حرام است بلکه به جهت رفع حرج و مشکل تضییع آبر، مخصوصاً با فرض توبه جایز است (دفتر استفتائات آیت الله صانعی)."

جواب: "نمی توان بچه را سقط کرد ولی با توجه به رعایت اهم در مقابل مهم اگر کاری اهم که حفظ جان بچه باشد می توان به لحاظ رعایت آن اهم بچه را سقط کرد و الله العالم بلحقائق احکامه (آیت الله محمد رحمتی، توضیح المسائل، مساله ۲۵۷۲)."

جواب: "اگر ضرر مهم جسمی یا روحی برای مادر دارد تا قبل از کامل شدن روح در جنین می توانید آن را سقط کنید در غیر این صورت جایز نیست (دفتر استفتائات آیت الله مکارم شیرازی)."

جواب: "در هر مورد که بقاء جنین موجب حرج شدید و مشقت باشد اسقاط جایز است قبل از ولوج روح ۴ ماه تمام وقت باید دیه آن پرداخت شود به سایر ورثه جنین (دفتر استفتائات آیت الله گرامی، ش استفتاء: ۳۱۳۵)."

استثنائات سقط جنین در تجاوز جنسی به دلیل اینکه در قوانین جمهوری اسلامی ایران فقط سقط جنین درمانی از نظر قانون جایز است، قابلیت اجرای زمانی پیدا می کند که مجلس این قانون را تصویب کند "مسلماً تشخیص و افتراق بین بارداری ناشی از تجاوز جنسی و غیره نیز در صورت تصویب این قانون بر عهده سیستم قضایی و نه پزشک معالج می باشد (ولیدی، صالح، "مقاله بررسی احکام سقط جنین")."

همچنین در جامعه ما که جامعه شیعی می باشد، فرزندان نامشروع جلوه ای از ننگ به حساب می آید و اگر به دنیا بیاید از نظر روحی به او صدمه وارد می شود و از تصدی برخی امور مانند حاکم شرع بودن، قضاوت، امام جماعت و حق ارث محروم می شود با توجه به این موارد است که نگرانی از تولد فرزند نامشروع از انگیزه هایی مهمی برای سقط جنین می باشد.

۲. در نگاه اهل سنت:

بخشی از عوامل و انگیزه های سقط جنین به فحشا و روابط نامشروع مربوط می باشد، اینک از دیدگاه اهل سنت به این مقوله پرداخته می شود.

دیدگاه اهل سنت در این مسئله غالب آن است که تأکیدات اسلام و شرع مقدس نسبت به حفظ جنین و حمایت از آن اطلاع داشته و در این جهت فرقی بین بارداری از راه حلال و غیر حلال نیست، همچنان که فرقی نیست که روح در جنین دمیده شده باشد یا نشده باشد حتی برخی از اهل سنت که سقط جنین را پیش از ۴ ماه و یا پیش از ۴۰ روز جایز می دانند، در این مورد بر این باورند که چنین حقی از زنی که از راه نامشروع باردار شده سلب شده است، بنابراین جمهور فقهای مذاهب چهارگانه فقه اهل سنت، قصاص قاتل جنین را جایز نمی دانند (شافعی، محمد بن علی بن ادریس، الأم، ج ۶، ص ۱۱۷) و این دیدگاه غالب در میان علمای اهل سنت است، در مقابل گروهی از اهل سنت معتقدند که در صورتی که بارداری از روی زنا یا با عنف و یا اکراه باشد، پیش از ماه چهارم می توان به سقط جنین اقدام کرد، در هر نظر دلایلی را بر نظرشان اقامه نمودند که در ادامه به آن پرداخته می شود.

دلایلی بر حرمت سقط جنین ناشی از راه نامشروع به نظر اهل سنت:

۱. مهمترین عاملی که موجب می شود فرد زناکار دست به سقط جنین بزند، رها شدن از عذاب وجدان و لطمه روحی است که به او وارد شده و در صورت سقط نکردن جنین به طفل نامشروع وارد می شود، از این رو به این کار روی می آورد، حال اینکه از آیه "وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ" (اسراء، ۱۶)، هیچ کس بار گناه کسی را بر دوش نمی کشد. "استفاده می شود که هیچ فردی به گناهی که دیگری انجام داده مواخذه نمی شود و هر کسی فقط به اندازه گناهی که مرتکب شده کیفر می بیند (طوسی، محمد بن حسن، تفسیر تبیان، ج ۴، ص ۳۳۷). از این رو

شریعت اجازه نمی دهد به واسطه گناه شخص دیگر حیات دیگری به خطر بیفتد و این امر شامل تمام مراحل حمل می شود، زیرا اصل بر نگهداری جنین است و کسی حق اسقاط حق حیات از جنین را ندارد مگر به جهت امر عارضی دیگر که آن هم با نظر شارع مشخص می شود اما در اینجا تنها امر عارضی که وجود دارد بارداری از راه زنا است که نزد شرع ارزش ندارد و بار گناه مادر را جنین زنده او که حیات و شخصیت مستقل انسانی دارد نباید به دوش بکشد (فریدونی، هادی، "مقاله بررسی احکام سقط جنین از دیدگاه فقه شیعه و اهل تسنن"، ص ۱۳)، بنابراین بقای حمل و حفظ جنین واجب است.

۲. دلیل دیگر که در روایت بیان شده است، درباره زنی زناکار است که در حالی که باردار بود، او را نزد عمر آوردند و عمر حکم کرد که او را رجم کنند اما امیرالمومنین فرمود: "اجرای حکم را به تاخیر بینداز تا جنین متولد شود و پس از تولد و بعد از آن که فردی کفالت فرزندش را متعهد گردید، بر او اجرای حد نما (فریدونی، هادی، "مقاله بررسی احکام سقط جنین از دیدگاه فقه شیعه و اهل تسنن"، ص ۱۳). این تاخیر انداختن رجم به خاطر اهمیت و ارزشی است که دین اسلام برای جنین حتی اگر از راه زنا به وجود آمده باشد قائل شده است، ضمناً حتی اگر سقط جنین به دلیل پنهان نمودن عمل زنا جایز بود، آن وقت امام می فرمود که برای پنهان نمودن آن جنین خود را سقط کند، لذا مخفی نمودن ارتکاب زنا نمی تواند در مقوله جایز بودن سقط در موارد خاص به حساب بیاید، بنابراین اقدام به آن حرام است.

۳. همچنین در بعضی احادیث حرمت سقط جنین آمده که به یکی از احادیث اهل سنت اشاره می شود: موثقه اسحاق بن عمار می گوید: "به امام عرض کردم زن از باردار شدن می ترسد و دارو می نوشد تا آنچه در شکم دارد بیفتد امام فرمود این کار را نباید کرد گفت نطفه ای بیش نیست. امام فرمود: نخستین چیزی که آفریده می شود نطفه است (همان، ج ۲۹، باب ۷ از ابواب قصاص فی النفس، ص ۲۶، ح ۱).".

بنابراین با توجه به این ادله های ذکر شده، سقط جنین به دلیل مخفی کردن عمل زنا کلاً حرام است چه به صورت عنف باشد و چه به صورت اکراه.

دلایل جواز سقط جنین ناشی از زنا به نظر اهل سنت:

بنابر قول اول که حرمت سقط جنین بود، عده ای از اهل سنت از جمله مذهب شافعی معتقدند که سقط در مواردی که بارداری ناشی از تجاوز به عنف و از روی اکراه صورت گرفته باشد در ماههای اولیه بارداری یعنی تا قبل از دمیده شدن روح جایز است؛ زیرا در این صورت، جنین محترم نیست (فریدونی، هادی، "مقاله بررسی احکام سقط جنین از دیدگاه فقه شیعه و اهل تسنن"، ص ۱۱). در واقع طرفداران این عقیده بر این امر دو دلیل ذکر کردند:

الف. وقتی که سقط جنین به خاطر حفظ سلامت به ما در مورد جواز واقع شده پس به طریق اولاً در صورتی که کسی از راه زنا باردار شده و تحت فشار روحی و روانی ناشی از عوامل فردی و اجتماعی قرار می‌گیرد و ضربه شدیدی به او وارد می‌شود و حتی در برخی موارد در اثر فشار روانی به خودکشی دست می‌زند به همین دلیل در این مورد هم سقط جنین باید جایز شمرده شده البته در ماه‌های اول بارداری.

ب. دلیل دیگر برای جواز سقط جنین در بارداری از راه زنا، به عنف توجه زیاد شارع به نسب و جلوگیری از اختلال آن است که سقط در ماه‌های اولیه بارداری جایز شمرده شده است (طلعتی، محمدهادی، رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین - آرا و مبانی فقهی و حقوقی، ص ۳۱۰-۳۰۴).

۴. بررسی حقوقی سقط جنین ناشی از زنا، به عنف

برخی کشورهای آمریکای لاتین که قوانین بسیار تهدیدکننده ندارند سقط جنین را در موارد تجاوز به عنف یا زنا با محارم اجازه می‌دهند در قوانین برخی کشورها به هر دو مورد و در برخی دیگر به یکی از آنها یعنی تجاوز به عنف اشاره شده و سقط جنین در آنها اجازه داده شده است تعدادی از کشورهای مشترک‌المنافع نیز هر تا اگر در قانون آنها به صراحت در این باره ذکر شده باشد آن را در این دو مورد اجازه می‌دهند البته این دلایل ممکن است دلایل سلامت روانی گنجانده شود حال با توجه به این مطلب مقوله سقط جنین ناشی از زنا را از دیدگاه جامعه‌شناسان و حقوق جزا و نظام کیفری ایران در قالب سه بخش پرداخته می‌شود.

۱. سقط جنین از دیدگاه جرم‌شناسی:

از دیدگاه جامعه‌شناسان کشورهای مختلف با توجه به وضعیت فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی و اجتماعی برخی از انگیزه‌های سقط جنین را پذیرفتند و برخی را نپذیرفتند که در این مبحث با آن ذکر انگیزه‌های سقط جنین با توجه به نظریات جامعه‌شناسان پرداخته می‌شود.

عمل سقط جنین از دیدگاه جرم‌شناسی عملی نابهنجار و از لحاظ اجتماعی قوی شمرده می‌شود که زمینه‌های این پدیده نابهنجار برمی‌گردد به عوامل فردی و اجتماعی جامعه که از جمله مهمترین عوامل فردی موثر در سقط جنین به جنس و سن بزهکار و بیماری مادر و جنس و سن جنین مرتبط می‌باشد و از جمله عوامل اجتماعی موثر در جرم سقط جنین مشکلات اقتصادی، معضلات شهرنشینی، اشتغال زنان در خارج از منزل و برقراری روابط نامشروع و بارداری از راهزنان می‌باشد که در سلامت روحی و جسمی زن اثر نامطلوب و تخریب زیبایی دارد که مورد آخر برقراری رابطه نامشروع و باید با توجه به موضوع مقاله مورد نظر متذکر شده است مختلف به سبب موقعیت‌ها مخصوصاً با توجه به روابط آزاد میان دختر و پسر فرق می‌کند و کشورهای توسعه یافته در اینجا سهم بیشتری را دارند برای نمونه "مشکلات بارداری نوجوانان ۱۰-۲۰ ساله در آمریکا جدی تلقی

شده و گزارشاتی بیشتر زنان سقط (حدوداً ۷/۷۹ در سال ۱۹۹۱) افرادی هستند که ازدواج نکرده اند و از راه نامشروع باردار شدند و نسبت سقط ها به تولد های زنده برای زنان مجرد نسبت به زنان ازدواج کرده برابر بیشتر است (نواک، بیماری های زنان، ص ۲۶۰. به نقل از طلعتی رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین آرام و مبانی فقهی و حقوقی، ص ۳۲۰)."

همچنین علل اخلاقی و وجدانی درس های ناشی از تجاوز به عنف عوامل اجتماعی سرقت در اغلب کشورهای جهان است امروز بررسی های جامعه شناسان در این مسئله می تواند تاثیر بسزایی در کاهش مشکلات و خطرات برای زنان جامعه ما داشته باشد (همان، ص ۳۳۷).

سقط جنین از دیدگاه حقوق جزا:

هر کشوری با توجه به مقررات خاص خودش به بررسی این جرم پرداخته است با توجه به اینکه سقط جنین از نظر حقوق جزا فقط در موارد خاصی جایز می باشد و به طور کلی اگر کسی عمدا و بدون هیچ دلیلی به این کار دست بزنند این قابل پذیرش از نظر حقوق جزا نمی باشد همچنین در موارد زنای به عنف ممکن است در هر جایی روی بدهد اعم از اینکه این عمل در رابطه زنا با محارم یا غیر محارم رخ بدهد حتی گاهی در بازداشتگاه های تجاوز جنسی ممکن است وسیله برای شکنجه و و تهدیدی برای اقرار مورد استفاده قرار گرفته شود آسیب پذیری زنان در قبال تجاوز جنسی از مهمترین عواملی است که از تقویت حس استقلال زنان ممانعت می کند همچنین تحقیقات انجام شده در همه نظام های حقوقی نشان می دهد زنی که بخواهد ثابت کند که بدون رضایت و تمایل قربانی این عمل شده است با مشکلات بسیاری روبرو می شود مگر اینکه ثابت کند آسیب های جدی از این عمل دیده است (ملک زاده، محمود، "مقاله سقط جنین ناشی از زنا"،)، لذا از دیدگاه حقوق جزا در برخی از کشورها سقط جنین در مواردی مانند تجاوز جنسی را به خاطر ضربه روحی شدیدی که به زن باردار زناکار وارد می شود از موارد جواز شمرده اند، پس با توجه به این مطالب در مبحث بعدی به بررسی این مسئله در نظام کیفری ایران پرداخته می شود که در ایران چگونه با مقوله سقط جنین برخورد می شود.

۳. سقط جنین در نظام کیفری ایران:

قانونگذار ایران سقط جنین را تعریف نکرده است ولی از مجموعه مقررات کنونی چنین برمی آید که هدف قانونگذار نوعی حمایت از حیات جنین از قانون مجازات اسلامی ایران است.

در قانون مجازات اسلامی قانونگذار به مجازات های سقط جنین که توسط مادر، ماما یا طبیب در اثر آزار و اذیت صورت بگیرد اشاره کرده است (مواد ۶۲۴-۶۲۲، ق.م.ا). قانونگذار در این قانون انواع سقط جنین را اشاره کرده است: "سقط جنین به واسطه ضرب یا اذیت و آزار زن حامله - سقط جنین با رضایت زن حامله توسط دیگری - سقط جنین توسط خود زن با معاونت دیگران" و همچنین در آن گفته شده است که اگر سقط جنین شبه عمد یا خطای محض باشد مرتکب پرداخت دیه محکوم می شود و در سقط جنین غیر عمدی ناشی از رانندگی به حبس تعزیری و در صورت مطالبه دیه از طرف اولیای دم ضامن مستوجب قصاص است که البته در دیه هم خواهد بود ولی در صورت سقط جنین عمدی بین حقوقدانان اختلاف نظر وجود دارد در قوانین کیفری ایران سقط جنین را فقط در یک حالت تجویز کرده است که آن هم سقط درمانی یا طبیعی می باشد که جان مادر در تهدید خطر باشد، سازمان بهداشت جهانی موارد جایز بودن سقط جنین را به ۷ مورد تقسیم بندی کرده است (گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، ج ۱۳، ص ۱۸۶) که شامل این موارد است:

۱. حفظ جان مادر

۲. حفظ سلامت جسمانی مادر یا جنین

۳. حفظ سلامت روانی مادر یا جنین

۴. سقط جنین ناشی از تجاوز به عنف و یا زنا با محارم

۵. در مورد نقایص جنینی

۶. دلایل اقتصادی یا اجتماعی

۷. بنا به درخواست فرد

بعضی از کشورها در همه این موارد سقط جنین را جایز می داند اما بعضی از کشورها در برخی موارد آن را جایز می دانند دکتر سید محمد قاری در مورد اینکه سقط جنین حق است یا جمع می نویسد برای کشور نظیر چین که در تمام موارد هفتگانه اجازه سقط جنین را می دهد بی تردید ملاحظات کنترل جمعیتی بیشتری از ملاحظات حقوق بشری مورد توجه بوده است برخلاف کشوری مانند سوئد یا انگلستان که نه بر اساس ملاحظات کنترل جمعیتی که بر مبنای ترجیح حق انتخاب مادر سقط جنین در همه موارد را تجویز می کند (سیدفاطمی، سیدمحمدقاری، "مقاله حقوقی سقط جنین"). هم اکنون یک ماده واحده در قانون سقط درمانی آمده که عبارت است از "سقط درمانی با تشخیص قطعی پزشک متخصص و تایید پزشک قانونی مبنی بر بیماری جنین که به علت ناقص الخلقه بودن یا در مواردی که موجب حرج مادر باشد جایز است و مجازاتی متوجه پزشک مواجه

نمی باشد، متخلفین از اجرای مفاد این قانون به مجازات های مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد (ماده واحده در قانون سقط درمانی مصوب: ۱۳۸۴/۳/۱۰).

نظریه اداره کل امور حقوقی قوه قضاییه: "در جمهوری اسلامی ایران افراد مساوی الحقوق هستند و افراد متولد الزنا نیز از حق حیات بهره مند می باشند، بنابراین جنین ناشی از زنا مانند جنین ناشی از حلال حق تولد و حیات دارد و سقط در حد جنین ناشی از حلال دارای کیفر و مجازات می باشد و دیگر مشمول احکام ارث بلاوارث است. (نظریه ی ۷/۲۴۹۹، ۱۳۸۴/۴/۱۳)" بنابراین سقط جنین در حقوق کیفری ایران دارای مجازات می باشد و فقط در موارد استثنایی با شرایط خاص که از جمله ادامه بارداری برای جان مادر خطرناک باشد کورتاژ قبل از ولوج روح صورت گیرد و موافقت مقام قضایی و اظهار نظر پزشکی قانونی و لزوم قطع حاملگی لازم است. (گودرزی، فرامرزی، پزشکی قانونی، ص ۵۴۹)

درباره موارد دیگر مانند آبستنی ناشی از تجاوز به عنف لازم است که با توجه به آرا و نظریات فقهی و حقوقی که قبلاً بررسی شد مورد توجه قرار گیرد.

۵. پیامدها و راهکارهای مقابله با بارداری ناشی از زنا به عنف

بررسی های صورت گرفته نشان داده که در تجاوز جنسی دختران بسیار شدیدتر از زنان در معرض افسردگی قرار می گیرند و میزان استفاده از مواد مخدر غیرقانونی در آنها به مراتب بیشتر است، ۱۰۰ درصد قربانیان تجاوز جنسی که بررسی شده اند ابراز داشتند که آن تجربه تلخ حداقل تا ۵ سال بعد از وقوع آن حادثه زندگی شان را تحت تاثیر قرار داده است، همچنین زنان قربانی خشونت جنسی از ناراحتی های جسمانی مانند بیهوشی و بیماری های روحی و روانی و اعتیاد به مواد مخدر و همچنین اختلالات تغذیه ای و چند شخصیتی شده رنج می برند، همه این تجربیات نشان می دهد که زنان پس از تجربه جنسی به هیچ وجه آمادگی جسمانی و روحی برای بارداری و به دنیا آوردن فرزند را ندارند، گاهی زنان صدمه دیده چنان دچار سردی و افسردگی می شوند و نفرت و ترس از جنس مرد را هرگز در زندگی خانوادگی و اجتماعی از بین نمی برند. (مهرانگیزکار، پژوهشی درباره خشونت علیه زنان در ایران، ص ۳۴۶) برای تجاوز جنسی راهکارهایی پیش بینی شده که می تواند موثر باشد که بلافاصله قربانی بعد تجاوز قرص های ضد بارداری را با میزان مصرف زیاد استفاده کند که این خطر بارداری را تا ۹۰ درصد کاهش می دهد، همچنین قربانیانی که در جستجوی کمک به بیمارستان ها رو می آورند نباید با آنها بد اخلاقی شود بلکه سزاوار است که مورد توجه فوری کارکنان خدمات پزشکی و بهداشتی قرار گیرند.

یک خانم آمریکایی به نام لدی که مدیر اداره منابع آزار جنسی است می‌گوید: "بخشهای اورژانس بیمارستان‌ها اگر می‌خواهند که قربانیان از بارداری در امان باشند، باید دارویی لازم را داشته باشند تا به قربانی تجاوز جنسی بدهند که این خود کاهش دهنده بارداری ناشی از تجاوز جنسی می‌باشد. (اردیلی، محمدعلی، مقاله "سقط جنین در بارداری ناشی از زنا به عنف")"

نتیجه گیری

از حقوق مسلم هر فرد بشری این است که بتواند در این دنیا زندگی کند و حق حیات داشته باشد و کسی حق سلب این حیات از دیگری را نداشته باشد اما طبق تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهد که درصد سقط جنین در کشورها بالا رفته که درصد بالای آن به دلیل بارداری ناشی از تجاوز جنسی است که در کشورهای توسعه یافته ۸۴ درصد و در حال توسعه ۲۶ درصد از سقط‌ها را به خود اختصاص داده است البته بخشی از این صحبت‌ها که در کشورهای توسعه یافته و بزرگ افزایش یافته به این دلیل است که روابط دختران و پسران و مردان و زنان آزاد تلقی شده و امکان بارداری از راه نامشروع به مراتب بالا می‌رود و در راستای آن پیامدهای اخلاقی و وجدانی و اخلاق و اجتماعی که دارد عامل مهمی برای سقط جنین محسوب می‌شود.

بررسی‌های به عمل آمده به نظر می‌رسد که سقط جنین موضوعی است جهانی و حتی غیر ممکن است بتوان یک سیستم اجتماعی تصور کرد که در آن هرگز نیز وادار به سقط جنین شده باشد به هر حال هر چند سقط جنین عوارضی از جمله مرگ مادر، سرطان پستان و دهانه رحم، سوراخ و پارگی دهانه رحم، بیماری التهابی لگن، آندومتریوز دارد ولی عده‌ای دست به این کار می‌زنند که یکی از انگیزه‌های سقط جنین بارداری‌های نامشروع می‌باشد که زن برای حفظ آبرو مجبور به این کار می‌شود.

در نظام حقوقی ایران با توجه به استحکام باورهای دینی و احکام شرعی به جز در موارد خاص سقط جنین جرم محسوب می‌شود. یکی از این موارد سقط جنین ناشی از زنا به عنف می‌باشد که چون فرزند نامشروع جلوه‌ای از ننگ به حساب می‌آید و به طور طبیعی از یکسری حقوق و مزایا در اجتماع محروم می‌باشد، لذا همیشه در جامعه خود انگشت‌نما و به نوعی شوم محسوب می‌شود و همین‌طور زنازاده از نظر اسلام نمی‌تواند تصدی برخی امور را برعهده بگیرد و همچنین از ارث محروم می‌باشد و به همین خاطر از نظر فقیهان معاصر سقط جنین در این مورد چنانچه قبل از ولوج روح و در مواردی که برای مادر حرج داشته باشد بلامانع است، اما اگر کسی بی‌جهت و عمدا دست به سقط جنین بزند این کارش جرم می‌باشد و طبق قانون مجازات اسلامی با او برخورد می‌شود و همچنین از نظر شرعی سقط جنین در هر کدام از مراحل جنین (نطفه، علقه، مضغه، عظام) باشد، دیه جداگانه دارد.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. اردبیلی، محمدعلی، "مقاله سقط جنین در بارداری ناشی از زنا به عنف"، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ش ۳۹، خرداد ۱۳۸۳.
۳. حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه فی تحصیل مسائل الشریعه، عبدالرحیم ربانی شیرازی، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳.
۴. دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، لغت نامه، تهران: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.
۵. سبزواری، عبدالاعلی، مذهب الاحکام، ج ۲۵، قم: دارالتفسیر، ۱۴۱۳ ق.
۶. سلیمانی، حسین، سقط جنین در یهودیت، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۴، پاییز ۱۳۸۴.
۷. سیدفاطمی، سیدمحمدقاری، "مقاله حقوقی سقط جنین".
۸. شامبیاتی، هوشنگ، حقوق جزای اختصاصی، ج ۱، تهران: مجد، ۱۳۹۳.
۹. شهید اول، اللعه دمشقیه، علی شیروانی ج ۲، تهران: دارالفکر، ۱۳۷۵.
۱۰. طلعتی، محمدهادی، رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین - آرا و مبانی فقهی و حقوقی، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۶.
۱۱. فریدونی، هادی، "مقاله بررسی احکام سقط جنین از دیدگاه فقه شیعه و اهل تسنن".
۱۲. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۹، تهران: مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، چ ۱۱، ۱۳۸۳.
۱۳. قضایی، صمد، پزشکی قانونی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
۱۴. گلدوزیان، ایرج، حقوق جزای اختصاصی، تهران: دانشگاه تهران ج ۱۳، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.
۱۵. گودرزی، فرامرز، "تحقیق درمورد سقط جنین و عوارض آن".
۱۶. گودرزی، فرامرز، پزشکی قانونی، تهران: سازمان سمت، ۱۳۹۲.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۵، بیروت: موسسه الوفا، ۱۴۰۴.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، ج ۱، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، ۱۴۲۷.
۱۹. ملک زاده، محمود، "مقاله سقط جنین ناشی از زنا".
۲۰. ولیدی، صالح، "مقاله بررسی احکام سقط جنین".